

HAZÁNK ERDÉLYI RÉSZÉBEN TALALT GLOMERIS FAJOK.

Tömösváry Ödöntől.

A *Myriopodák Chilognatha* rendjének egyik igen érdekes családját a *Glomeridák* képezik, melyek közül nem egy érdekes fajjal találkozunk hazánk erdélyi részében is. A mi az egyes nemek elterjedését illeti, e tekintetben földrészünk igen szegénynek mondható, nem lévén oly változatos, mint a többi földrészek bármelyike. Hiányzanak nálunk a hatalmas *Sphaeropoeus*, *Sphaerotherium* és *Zephronia* nemek, melyek helyét Európában a Latreille által felállított *Glomeris* és Heller által felállított *Trachysphaera* nemek foglalják el.

A természettudományi társulat megbízásából a Myriopodákat tüzetesen tanulmányozva, ezen két nemből egy pár igen érdekes s még eddig ismeretlen faj jutott birtokomba, melyeket van szerencsém ez alkalommal a tisztelt szakosztálynak bemutatni.

A *Trachysphaera* nemet Dr. Camill Heller állította fel 1857-ben ¹⁾ Ferd. Smidt által a krajnai barlangokban gyűjtött, a *Glomerishez* hasonló példányok után és feltalálójuk iránti tiszteletből ezen nemben ismeretessé lett egyetlen fajt *Trachysphaera Schmidtii*-nek keresztelte el. Utána Dr. Heinrich Wankel²⁾ talált még egy fajt a Karst barlangjaiban és ezt *Trachysphaera Hyrtlüi*-nek nevezte el.

Ezen két barlanglakó Glomeridán kívül Európából az irodalomban többet nem találtam és Fanzago³⁾ ki a francia-, olasz- és spanyolországi barlangok Myriopoda-faunáját igen beható tanulmány alapján írta le, sem tesz többről említést. Annnyival érdekesebb tehát, hogy hazánk barlang-faunáját illetőleg a harmadik *Trachysphaera* fajt a bánffy-hunyadi havasok alján, a Vlegyásza közvetlen

¹⁾ Dr. Cam. Heller: „Beiträge zur österreichischen Grotten-Fauna“ Sitz. Berichte d. k. Acad. d. Wissenschaften. Mathem. Naturw. Classe. Wien. 1857. pag. 313.

²⁾ Dr. Hein. Wankel: „Beiträge zur österreichischen Grotten-Fauna.“ Ugyanott 1861. pag. 251,

³⁾ Filippo Fanzago: „Sopra alcuni Myriapoda cavernicoli etc“ Reale Accad. dei. Lincei 1877. Vol. I. Ser. 3. Különlenyomat 1-ső lap.

közelében az Onesásza barlangban találtam. Már egy alkalommal volt szerencsém a társulat közlönyében ezen fajról megemlékezni¹⁾ s a társulat gyűlésén mint egy „eddig ismeretlen *Glomeris* fajt bemutatni“ a nélkül azonban, hogy névvel láttam volna el, nem lévén még előttem ismeretes Heller és Wankel fentebb idézett értekezése, egyuttal bocsánatot kérve a hibás lelhely közléséért, melyet ez alkalommal sietek kiigazítani.

De mielőtt ezen faj leírására áttérnék, Heller és Wankel eltérő — mondhatni — hibás véleményét kell hogy kiigazítsam. Ugyanis Heller²⁾ a *Trachysphaera* nemet a *Glomeris* nemtől kevesebb számú izei, a szemek állása és alakja, valamint a test felületének sajátságos alkotása által különbözteti meg, 11 test izet és 15 pár lábat talált. Ellenben Wankel³⁾ 11 test izet és 16 lábpárt észlelt. Ha áll Heller állítása, hogy 11 test ize van, akkor igaz az is, hogy 15 lábpárral kell hogy bírjon, mert ha egy íz vissza van fejlődve a test izei közül, akkor avál együtt két pár láb fejlődött vissza; ezen az alapon nem helyes Wankel vizsgálata, mert ha 11 testíz van, akkor 15 pár lábnak és nem 16-nak kell lenni, mivel pároson a *piori* nem lehet, ép úgy miként a *Glomeridáknál* 12 íznek 17 lábpár és a *Sphaerotheriumnál* 13 íznek 21 lábpár felel meg. Első pillanatra én is Heller véleményét láttam helyesnek, de tüzetesebben vizsgálva 17 lábpárt számítottam meg, s evel 12 testíznek kell törvényszerűleg járni. Wankel minden esetre tévedett és kiindulva abból, hogy az egyes testízek igen nehezen ismerhetők fel, különösen a kiegyenesített állatnál, mivel itt egyik íz a másikat — különösen a 8-ik a 9-iket — teljesen fedi, továbbá, hogy még kifejtetlen példány lehetett s mint azt Metschnikoff⁴⁾ fejlődési vizsgálatai igen szépen igazolják, hogy egyik íz a másik után sarjadzik ki a *Julusok*-nál (így valószínűleg minden *Chilignathánál*, tehát a *Glomeris* féléknél is); Heller ezeket tekintetbe nem véve, hihetőleg tévedése is a fent említett körülményeken alapul.

1) „Néhány hazánkban előforduló Myriopodáról“ kolozsvári Orvos-Természettudományi Értesítő. 1878. 22 lap.

2) Idézett hely 317 lap.

3) Idézett hely 253 lap.

4) „Embryologie d. doppeltfüssigen Myriapoden (*Chilognatha*)“ Zeitschr. f. wiss. Zoologie 1874. XXIV. köt. 253—283 lapig.

Ezen új *Trachysphaera* faj jellemzése röviden a következő:

Trachysphaera Transylvanica nov. spec.

Tábla I. fig. 1—8.

Hossza: 0.004 met.

Szélessége: 0.0014 met.

A test izeinek száma, mint minden *Glomeris* fajnál 12 (a fejjel 13), a lábpárok száma 17. Teste hosszudad ellipticus, mindenik íz hátsó szegélyén párkányszerű kiemelkedés van, egész az oldal szélelig, mely kiemelkedés sajátságos kis dudorok által képeztetik (fig. 1, 3, 6), alsó szegélye rövid, ritka szőrrel van fedve (fig. 6.) A legvégső íz szegélye csipkésen fogazott, s mindenik fog 1—3 szál rövid szőröskét hordoz. A fej — mint minden *Glomeris* félénel — szélesebb, mint hosszú, s az állat erősen a hasi része alá huzza, úgy annyira, hogy csak a tapogatók látszanak ki. Az egyszerű szemek — melyekből a *Glomeris*-féléknél mindkét oldalon 8 van — az életmódhoz való alkalmazkodás következtében, vissza vannak fejlődve, csak a hátsó nagyobb négy szempár fénytörő lencséje van meg, míg a festenyhártya hiányzik. A szemek felett Leydig által¹⁾ leírt s a *Glomeridákra* jellemző „sajátságos patkó alakú érzőkészülék” igen jól ki van fejlődve, jobban miként azt Heller és Wankel fentebb említett munkáikban ábrázolják, s ennek oka talán épen a szemek hiányában keresendő. A fej középvonalától csekély távra van elhelyezve a 7 izből álló tapogató, melynek végső íze hosszabbak és szélesebbek, miként a többi, nem miként a *Trach. Schmidtii* és *Hyrtlíi*-nél csupán egy, hanem kettős csucoscskában végződik (fig. 8.) és rövid tömött szőrrel van fedve. A felső és alsó ajak oly alkotásu, mint a többi *Glomeris* fajnál, csak a maxillák sokkal keskenyebbek, (fig. 5.) míg amazokra épen ennek szélessége jellemző. A lábak hat ízületiek, a csipő (coxa) igen kicsi s a hasi rész által erősen el van fedve, csupaszok, csupán a legvégső íz belső felületén van 8—10 hosszabb tüske (ábra 7.) Az egész állat színe tej-fehér.

¹⁾ Dr. Fr. Leydig: „Tafeln z. vergleichenden Anatomie.“ I. Heft. pag. 17. Tab VII. fig 3, 5.

A *Trachysphaera Transylvanica* legközelebb áll a *Trachysphaera Schmidtii*-hez, s attól az ízek számát eltekintve, csupán az alsó ajak, tapogatók, állkapcsok s az által különbözik, hogy az egyes ízeken levő dudorok s az ezek által képezett kiemelkedés épen a hátsó szegélyen van.

Lehelye: az Oncsásza barlangban levő kövek alatt igen nedves helyen, 1878. szeptember 10-ikén tett kirándulásom alkalmával fogtam 4 példányt.

2. *Glomeris marginata* Leach.

(I. tábla 9—11 ábra.)

Felesleges lenne e faj leírását ez alkalommal közleni, mivel azt már többen megtették, csupán földrajzi elterjedésére lesznek tekintettel. Az eddig ismert adatokból kitűnik az, hogy ezen csinos kis állat Európa szívében mondhatni teljesen hiányzik, s lehelyei egy iv alakban vannak elterjedve Európa északi, nyugoti és déli részeiben. C. Koch¹⁾ is, ki ezen állatokat igen tüzetesen tanulmányozta, szintén ezen fentebbi véleménynek ad kifejezést, midőn így ír: „Ich möchte Zweifel ziehen, ob diese Art, wie vermuthet wird, in Deutschland vorkommt; alle Exemplare, die ich bisher gesehen habe, waren aus Frankreich.“

Eddig ismeretes lehelyei a következők: Olaszország (Fanzago), Genuai öböl partja (Humbert), Franciaország (Gervais, Latreille), Németalföld, Belgium (Plateau), Anglia (Leach), Dánia (Meinert), Norvégia (Porath), Svédország (Stuxberg), Dél-Oroszország, Kis-Azsia (Brandt).

Igen érdekes az, hogy míg Európa nyugoti részében ezen fajnak két varietasa ismeretes, addig északi, déli és keleti részében csupán az ábrázolt varietas fordul elő, mely nem tekinthető a Koch által²⁾ leirt és ábrázolt typicus példány gyanánt. Németországból (a Rajnán innen) említést nem tesznek róla, s így érdekes-

¹⁾ C. Koch „Die Myriapoden“ I. Bd. 110 lap.

²⁾ C. Koch „Die Myriapoden“ I. köt. 109 lap. L. Táb. 100 ábra.

nek tartom felemlíteni, hogy Scharschmidt Gyula a múlt év nyarán Bonnban (Rajna mellett) járva két példányt hozott onnan, melyek minden tekintetben megegyeznek hazai példányaimmal.

Hazánk erdélyi részében eddig csak Déva mellett és a Vlegyásza alján találtam.

3. *Glomeris simplex* nov. spec.

(I. tábla, 12—14 ábra.)

Hossza $11 \frac{m}{m}$

Szélessége $1.2 \frac{m}{m}$

A test tojásdad, felül erősen domboru, teljesen fénytelen. A nyakpaizs igen hatalmasan ki van fejlődve és oldal szélén csupán egyetlen csiga alakú kanyarulattal bír, mi által minden *Glomeris* fajtól könnyen megkülönböztethető s ezen egyszerűségére s egyszínűségére alapítottam faji elnevezését is. Alkatára nézve a többi *Glomeridákkal* teljesen megegyezik. Színe egészen világos-sárgásbarna, a lábak és hasi rész piszkos fehér. Ezen faj egyedüli a *Glomeridák* között, mely teljesen egy színű, míg a többiekben a legkülönbözőbb színek fordulhatnak elő. Lelhelye Tránys, sűrű bükk erdőben ledőlt és korhadásnak indult fák alatt.

Ezen leírt három fajon kívül előfordul még hazánk erdélyi részeiben a *Glomeris hexasticha* Brandt, mely igen gyakori s tömött erdeinknek állandó lakója, ennél már jóval ritkább a *Glomeris ornata* C. Koch s a már Dél-Európa faunáját jellemző *Glomeris pulchra* C. Koch, melyet csupán Hunyadmegyében találtam egy pár példányban. Ezen három utoljára említett fajt, már volt alkalmam e társulat közlönyében leírni¹⁾ s így csak kiegészítésül sorolom fel.

¹⁾ „Néhány hazánkban előforduló Myriopodáról.“ Kolozsvári Orvos-Természettudományi Társ. Értesítője. 1878. 24-ik lap.

A z ábrák magyarázata.

- 1-ső ábra:** *Trachysphaera Transylvanica* nov. spec. nagyítva.
2-ik ábra: Ugyanaz természetes nagyságban.
3-ik ábra: Ugyanaz összegömbölyödött állásban, nagyítva.
4-ik ábra: Ugyanaz végső ízének hátsó szegélye 60-szor nagyítva.
5-ik ábra: Ugyanannak alsó állkapcsa 60-szor nagyítva.
6-ik ábra: Ugyanannak a test alsó szegélye 60-szor nagyítva.
7-ik ábra: Ugyanannak 3-ik lábpára nagyítva.
8-ik ábra: Ugyanannak a tapogató végső ízei nagyítva.
9-ik ábra: *Glomeris marginata* Leach nagyítva.
10-ik ábra: Ugyanaz természetes nagyságban.
11-ik ábra: Ugyanaz, a nyakpaizs nagyítva.
12-ik ábra: *Glomeris simplex* nov. spec. nagyítva.
13-ik ábra: Ugyanaz, természetes nagyságban.
14-ik ábra: Ugyanaz, a nyakpaizs nagyítva.
-

